

Líraelemekből „költemény”

Turczy István *Áthalások*
című verseskötetének (kon)textusáról

1 Kontextus

A vers és a költemény szót gyakran használják egymás szinonimájaként. Amikor a diák vagy az ún. „zsrónakritikus” elunja szóisméltéseit a versszövegről vagy verseskötet darabjairól nyilatkozva, akkor időnként költeményről kezd beszélni. Különösen, ha még valami áhítatos irodalomfogalom rabja is ráadásul. Akkor esetleg mindjárt a költemény fogalma alapján vág bele tárgyalásába, s azt színesíti a vers emlegetésével egy idő után. Pedig a költemény igazából mást, többet jelent, mint az egyes vers, mégpedig mind a terjedelmi monumentalitás, mind a (részben abból indukálódó) szellemi kiterjeszkedtség szintjén. Ahogyan a költészet is több, mint a líra. Előbbinek hatalma van – amint az nálunk például Örkény Istvántól vagy Mészöly Miklóstól megtudható (utóbbinak „csak” bensőséges ereje vagy szuggesztivitása). Hatalma azért *is*, egyebek mellett, mert a(z) (szép)irodalmi műnemek teljességére kiterjed tradicionálisan. Valaha az oralitásban, a társadalmilag többségi analfabétizmus nyelv művészete idején, majd ebből az állapotból lassanként kibontakozva, még a technikai korszak előtti *literatúramedialitás*ban, tehát a betű kommunikációs uralmának periódusában (azaz legalább a 20. század elejéig, vagy bizonyos fokig még az után is) az epika és a dráma is természetszerűleg verses kialakítottaságú volt a líra mellett. Jobban is tudták szövegüket (tovább)alakító gazdáik, alkotó-előadó szakembereik (rapszodoszok, bárdok, igricek stb.) emlékezetükben tárolni, meg komolyabban alá is lehetett vetni így az irodalmi műalkotást a hangzás, a közösségi felhasználás vagy megítélés próbájának, ami tágabban-távolibban érve máig követelmény (nem verses kialakítottaságú munkákra vonatkozóan is). A költészethez tartozott tehát eredetileg – és tartozik eredendően: *valósítja meg* azt eminensen – valamennyi műnem valamennyi műfajának kódolt-kontúrozott szövegterméke, köztük a csodálatos csúcsteljesítményeket hozó „drámai költemény” vagy a társadalmi reprezentativitással bíró eposz és a virtuóz „verses regény”, ám – nem éppen utolsó sorban – éppenséggel a nekünk (most) fontosabb lírai alkotások is. S a költő, aki bírta/bírja a verselési szabálymódzsereket, gyakran vág(ott) bele nagyobb vállalkozásba, amely ha nem is (volt) mindig „deduktív” nagyszerűségű (a globálisan elképzelt, átfogó kompozíció mozaikosan felszaktázó megvalósítása), azért esetleges „induktívitásában” is hordozta monumentalításra való hajlamát: a könyv apróbb, verses darabjai, lírai dolgozatainak sora általában valamilyen átfogó (világképi, epikus, kompozitorikus) elvnek alávetve rendeződött mintázattá valóságosan. Még az irodalmi modernség első szakaszában is jelentős példákat találunk erre; Baudelaire a *Romlás virágait* újrakiadásában folyamatosan bővítve mindig az eredeti kontextus összefüggését termelte újra magasabb (tágasabb) szinten, vagy gondolhatunk Rilke számos kötetciklusára is. Ugyanakkor azért, bár „költészet” megvalósítása bármely irodalmi műnemben (még a bölcselet és a didaxis területén is) elképzelhető, azt súgja az érzék, hogy „költeményről” szorosabban mindazonáltal csak líraelemek megfelelő mennyiségi összeszerveződésének minősített eseteiben beszéljünk, legyenek bár ezek a líraelemek a lirizálás poétikai-stilárretorikai momentumainak érvényesülései, vagy éppenséggel (eredetileg) más, akár „idegen” (idézett, átvett) lírai szöveg(részlet)ek. Mindezzel persze mindjárt Turczy István egyik könyvénel vagyunk, s akár közelebről is: fenti általános elképzelésünket nem utolsósorban az ő mostani művének konkrét figyelembe és munkába vétele révén/során alakítottuk ki. Ám miért ne szolgáljon egy konkrét szövegtapasztalat a poétikai közfelfogás viszonylatában támasztékra, bizonyosan nyomatékossításra szoruló általános vélekedésünk gyakorlati megerősítésére, ha már az adott (vagy bármely) műindividuum érdemi feldolgozása, tényleges megértése – az egyes olvasatok esetlegességének kiszolgáltatottan – mindig eléggé próbára tevő vállalkozás?!

A megfelelő értelmezői frontpozíció kialakítása Turczy István lírájának módszeresebb tanulmányozásához nyilvánvalóan amúgy sem kis feladat. Általában véve, a lírai életmű egészének vonatkozásában sem, még kevésbé azonban akkor, amikor az adekvát értelmezői munkálatok valóságos elvégzésének kihívásáról gondolkozik az ember a legújabb

verseskötet horizontjában.¹ Turczi (egyéb) könyveinek a textuális állomány viszonylatában megfigyelhető egymáshoz kapcsolódási, elkülönülési módja, természetének publikációs „összegabalyodottsága”, az alkotó-szervező (jelenléti) aktivitássűrűsége szakmai kihívásként mindenképpen eme nehéz vizsgálódás elvégzésére: globálisabb tanulmányozásra, nagyobb lélegzetű értékelés elkészítésére szorítja az irodalmárt, ám pontosan az alapzatként szolgáló kiadványállomány „rendszere”, mintázata annyira kaotikus, hogy az már önmagában erőteljesen megnehezíti a feltáró, áttekintő, elkülönítő gesztusokat. S éppen az utóbbi időben az értelmező kritika egy-egy megállapítása is nehezíteni látszik az interpretáció egyértelműségét – csatlakozva a költészeti fejlemények dinamizáló (át)alakulásához. Mindenesetre mostanára Turczi lírája, valamint annak recepciója – nem utolsó sorban az előző esztendő fejleményei következtében – kétségtelenül igen érdekes, és a kortársi magyar irodalom alakulásrendjének szempontjából immár biztosan megkerülhetetlen szakaszához érkezett. 2007 Könyvhetére ugyanis egyszerre jelent meg ennek a költői működésnek az *Áthalások* című, már a hazai posztmodernség szempontjából is biztosan értékelendő – mert azzal a maga „Nyugat-követő”, alapvetően esztétista beállítódása felől mind általában megfigyelhető nyitottságának, mind pedig újabban beálló még erőteljesebb megnyílásának alapzatán érdemleges párbeszédet kezdeményező (efféle gyakorlatában ugyan nem az első, de az összességében már igen számos kötet között mint ilyen, egyelőre még nem is a sokadik) – (verses)könyve, illetve az első a szerző egész életművére, tehát a líra és a „költészet” mellett még epikát, dramatikusan játékokat, rendszeres-emblematikus műfordításgyakorlatot, valamelyes esszéírást és meglehetősen intenzív szerkesztést-irodalomszervezést is magában foglaló/felmutató teljesítményre (ha nem is a felsorolt területek mindegyikére) egyaránt rátekintő monográfia.² Ezenfelül az év őszén napvilágot látott az a köszöntő jellegű jubileumi kötet is, amely az ötvenedik születésnap apropóján egyesít gesztusértékű pályatársi, literátori kedveskedéseket és az érdemi kritikai megközelítésekben jó néhányat.³ Eme editoriális fejlemények mármint tehát nem egy szempontból felvetik a posztmodern elkötelezettségű és ilyen szellemiségű önkivitelezésre törekvő értelmezői intencionalitás számára is a Turczi-életművel, azon belül mindenekelőtt a lírával való elmélyültebb és részletesebb számvetés szükségességét. Amely gesztus önkéntelenül is afirmatív.

Motivációnk ugyanakkor az érdeklődő ráhangolódás mellett a vitaingerencia vegyes késztetéseiből legalább annyira táplálkozik, mégpedig mind a különféle szakirodalmi vélekedéseket illetően általában, mind pedig az aktualitásban intenzíven felfokozódni látszó, a fent említett kettős inputtal rendelkező recepcionális dramaturgia alapvető megítélésénél, az azokban való részletesebb tájékozódás során. Ehhez járul, hogy a primeritás és a szekunderitás említett hangsúlyos történései mellé a közelmúltban még további két, bár terjedelmileg és reprezentativitásában „kisebb”, ám szintén érdemlegesnek és korjellemzőnek tartható befogadási fejlemény társult, a másik kettővel körülbelül egyidőben: az egyik Payer Imrének, a kritikusként is működő pályatársnak Turczi István költészetéről írott, inkább afirmatív jellegű, egyszersmind azonban azt a jelenleg korszakonstituálónak tartható posztmodernségtől elhelyező lírai életmű – áttekintése,⁴ a másik pedig az a támadás, amelyet Jászberényi Sándor hajtott végre az általunk most tárgyalni szándékozott verseskönyv ellen.⁵ Az előbbi is tartalmazza a maga interpretációs kockázatát, lévén a posztmodern kánonból való kizáródás ma már erősen ingoványos talajra juttathat egy kortársi magyar irodalmi életművet, az utóbbi viszont egyenesen nyílt kihívást és kétségbevonást jelent, egyebek mellett megkérdőjelezve bevezetőjében mindazt, ami Turczi István aktivitását csak fémjelzi a jelenkori magyar lírai világban. S mindenekelőtt az a megdöbbentő benne, amilyen felületességgel és színvonalatlansággal (szellemi indokolatlansággal, megalapozatlansággal) felhangozhat a literális akusztika terében! Mindenképpen elgondolkoztató technikai fricska is ez az sms-versek feltalálójának: a blog, az internetes napló műfaja, tehát egy szintén az ezredfordulón keletkezett másik kommunikációs csatorna kínál gyorsítási lehetőséget a merénylőnek, aki – semmilyen tanúbizonyságot sem téve arról, hogy a bevezető és a Petri Györgyöt megidéző szövegen kívül mást is elolvasott volna a több mint 100 oldalas könyvből – még a kötetnek intézményes megjelenési fórumot biztosító Könyvhét folyamán, tehát azon melegebben, az aktualitás frissességére alapozva, már „2007. 06. 05.-én 12:06” perckor szükségesnek, elengedhetetlennek látta, hogy megsemmisítőleg félredobja olvasói színe

¹ Turczi István: *Áthalások*, Palatinus, Budapest, 2007.

² *Kabdebó Lóránt*: Rögeszmerend. Turczi István művének tragikus derűje, Balassi, Budapest, 2007.

³ Átélések. Turczi 50. 50 írás. Szerk. Tarján Tamás, Tinta, Budapest, 2007.

⁴ Új Forrás 2007/5., 64–76.

⁵ http://konyves.blog.hu/2007/06/05/petri_gyorgy_visszajon_a_sirbol

előtt a bírált munkát. „Olvass!” – szólít fel az internetes fórum szlogenje, de alighanem álságos imperatívusz ez. Erről tanúskodik a torzított interpretálás kedélyes kvaterkázással történő előadása: „Ne tessék félreérteni, nincs semmi bajom azzal, ha valaki értékeli a magyar költészet nemrég elhunyt klasszikusait – írja Jászberényi –, de egy verskötetet aköré szervezni, hogy mennyire rokonok vagyunk (mármint a szerző és az elhunytak), több, mint egyszerű obszcenitás. Erős gyomor kellhet ahhoz, hogy – ha nincs más ötletünk – ilyesmit vállaljunk be.” Tovább folytatva az idézést még nyilvánvalóbbá válna, hogy mennyire tévúton jár a kritikus, mennyire nem ilyen szimpla viszonyulásról van itt szó Turczy (lírai hőse) részéről, de hiszen az már az eddigiekből is kiderülhetett. S nem folytatjuk felvezetését már csak azért sem, mert ennél kevésbé szalonképes részletei is vannak a dolgozatnak, amelyeket egy irodalmi tanulmányba citátum gyanánt sem lehet felvenni. Ha Turczy könyve „kordokumentum”, mint Jászberényi állítja róla,⁶ akkor az ő pamfletkritikája kortünet: a nem-olvasás megdöbbenő igénybejelentése történik benne az igényesség látszatára. Talán igazából csak most, ámde az ilyen fejleményekkel annál csavarosabb módon van vége a „Gutenberg-galaxisnak”...

Mindez együttesen felemás vagy legalábbis hullámzó értékelést jelez összességében a kortársi megítélés oldaláról a lírai életművet illetően, ami akár a jelen közlésnél jóval bővebbre méretezett/tervezett megközelítő vállalkozása megfontolására is inthetné a nem utolsó sorban recepcionális vizsgálódásokat elvégezni szándékozó, s ezek mellett vagy ezekkel társítottan elsődlegesen szorosabb szövegértelmezések megalkotása iránt érdeklődő, amúgy pedig posztmodernség-hívő értelmezőt. Azonban ezzel szemben inkább azt regisztráljuk, s ezt már Payer Imre elmélyült, jól használható áttekintését-szituálását forgatva, hogy ilyen körülmények között szerencsére kevésbé érvényes már Bodor Béla néhány évvel ezelőtti kedvezőtlen mérége, miszerint egyetlen tanulmány sem született eddig a költő munkásságáról.⁷ Ráadásul Bodor – akinek kritikusi figyelme önmagában is kitüntetett momentumnak vehető Turczy életművének, (aktuális) lírikusi tevékenysége vizsgálatának, értékelésének viszonylatában, s önkéntelen emberiszakmai példa vagy ösztönzés lehet a fiatalabb pályatársnak hasonló interpretatorikus tevékenység kifejtésére – legutóbb már éppen azt állapíthatta meg, hogy „[a]zóta történt egy-két kísérlet”.⁸ Amúgy ő „[a] legfontosabb gesztusnak” ezen a téren, ezt megalapozóan az időközben elhunyt „jeles költőtársát”,⁹ Székely Magdáét tartja, aki a harmadik (eleddig utolsó) Turczy-versválogatás szerkesztőjének feladatára vállalkozott. Jászberényi ellenben nem érti, hogyan ajánlhatják az Áthalások című verseskötetet a „szakma legnagyobbjai”.¹⁰

A magunk részéről ugyanúgy kétkedéssel fordulunk Bodor Béla értelmezésének azon része felé, amely szerint Székely Magda közreműködése döntő értelmezési-csoportosítási beavatkozás lenne a Turczy-líra befogadásának interpretatív összefüggésvilágába, mint ahogyan természetesen Jászberényi Sándor értetlenkedését és méltatlankodását sem fogadjuk el. Alább, a nevezetes és „ominózus” verseskönyv anyagának poétikai elemzésénél – pontosabban abból kiemelve *egyetlen* versszöveg részletezőbb vizsgálatának keretében – fejtjük ki részletesebben, konkrétan és közelebről, miért érdekes és figyelemre méltó véleményünk szerint az abban foglalt szöveganyag a posztmodernség távlatában is. Egyelőre csak arra a figyelemre és az abban megmutatkozó szellemi irányultságra utalunk, amely a kötet fül- vagy kísérőszövegeinek négy írója közül kettőnek a felfogását jellemzi, Kukorelly Endrét és Kulcsár Szabó Ernőt. Elővételezve és összefoglalóan: (a) posztmodern korszakérdekeltség(e) jelentkezik vagy jelentkezne az ebben az összefüggésben megfogalmazódó véleményekben; az előbbi esetben az írói minőségpecsét ráütése történik a bemutatott teljesítményre a korszerű-játékos tradícióismeret lírai-lírikusi törvényszerűsége érvényességének tudatában,¹¹ az utóbbiban ellenben mintha egy mindezidáig posztmodernség-teoretikusnak és ilyen minőségében kritikus propagátornak tartható értelmező lépne vissza önnön ilyen irányú *letéteményesség*ének pozíciójából, amennyiben és ahogyan Turczy (újabb) teljesítményét kiemelten értékeli a kortárs magyar lírai mezőnyben, ezen véleménymondásának keretei között azonban (?) a („)posztmodernség(“)) hazai irodalmi paradigmájáról leminősítően nyilatkozva. Elégge elgondolkoztató és elszomorító vélemény ugyanis, hogy amennyiben „...Turczy költésze-

⁶ Uo.

⁷ Bodor Béla: Ex libris. In: Élet és irodalom, 2004. szeptember 24., 21.

⁸ Bodor Béla: Székely Magda Turczyt olvas. Turczy István legszebb versei Székely Magda válogatásában = Kortárs 2007/1. 87-92.

⁹ I. m., 87.

¹⁰ Jászberényi, i. m.

¹¹ „...»az irodalom«, a kontextus políroz és retusál a szövegen, de aki hajlandó arra, hogy olvasson, átlát mind-zen: és akkor ott van az, aki ott van.” Tudniillik maga a munkálkodó lírikus – Zs. Z.

te egyéni karakterének” valóban „van önmagán túlmutató jelentősége”, mint azt az *Áthalások*hoz egyébként kísérő esszét is mellékelő akadémikus már a szóbanforgó Turcziverseskönyvről készített kritikájában valószínűsíti,¹² akkor az nem utolsó sorban abban áll, hogy – s ezt éppen az ő interpretációja mutatja a legszembetűnőbben – alkalmasnak tekinthető a jelenleg meghatározó (talán egyenesen uralkodó) költészeti trendünk, a hazai lírai posztmodernség paradigmájának kontrasztálására. Vagyis a Turcziféle költésmód alapvető működési gesztusának kiemelésével és dicséretével egyszersmind a vele egyidőben üzemelő elterjedt, sikeres szövegalkotási mód(ok) dehisztálására is kísérlet történik implicit módon Kulcsár Szabónál: „Talán legszubtilisabb poétikai képessége nyilatkozik meg [...] e lírának abban – olvassuk a róla szóló dicséretet –, hogy bár nem érzi magán az emelkedettség Vas¹³-féle kényszerét, a regiszterkeverés mentén mégsem hull az igénytelenség minima poeticájának csapdájába.”¹⁴ Mert a kritika bevezetőjéből nyilvánvaló, hogy eme kipécézett minima poetica, amelyet még ráadásul „az önkörében forgó nyelvi rulett obszessziója” is „fenyeget” állítólag, nem másra, mint a magyar posztmodern lírára, pontosabban – a szerző kitagadó, „kizáró”¹⁵ retorikája szerint – csupán a szövegeit „posztmodern márkanéven”¹⁶ kínáló kortárs versképzési gyakorlatunkra értendő. Amelyhez Turcz István verselésmódja természetesen nem tartozna hozzá szerencsé(jé)re, az sokkal inkább „egy finomabban iskolázott, kiművelt érzékű költészetet” lenne „képes visszaiktatni az érvényes utómodern beszéd terébe”.¹⁷ Mindebből persze nem az a lényeges most, hogy azon keseregjünk, miszerint Kulcsár Szabó Ernő szerint a posztmodern (licence) nem hoz létre olyan finoman iskolázott vagy kiművelt érzékű költészetet a magyar nyelvűség szerény glóbuszán, s mint ilyen nem is hangzik fel érvényesen az utómodern beszéd művészi terében, hanem inkább az, hogy a Turcziféle líra, illetve annak a mostani kötetben foglalt anyaga, véleménye értelmében „a maga klasszikus-modern eredetétől távolodva is”¹⁸ „egyfajta kései klasszikus-modern”¹⁹ mintakövetés dokumentálódását jelenti azért mégiscsak. Ez utóbbi meglátással önmagában egyetértve sokkal inkább az a feladatunk támad, hogy meghatározzuk ezen, ha talán mégsem éppen „klasszikus-modern”, ám valószínűleg az „utómodernség” tágasabb körében felismerhető költészet, illetve konkrét kötetsszerveződési szövegiség modernitásának pontosabb színezetét.

Amely színezet pedig a neoavantgárdság valamely árnyalatát jelenti – de ez mellékes most: dolgozatunk megfelelő helyén ennek a meglátásnak a szellemében elemezzük majd az *Áthalások* kötet egy darabját (a kötetkontextus reprezentálójaként). Ha ugyanis a modernitás/posztmodernitás cezúrára vagy törésvonalra élesedik ki (esetleg tompul le?) a szembeállítás Turcz és a hazai líra ma biztosan vezetőnek tartható ágazata között, akkor – nem utolsó sorban egy, a Kulcsár Szabó Ernő korábbi tanulmányaiból globálisan kiérthető korszakoló irányzat- vagy korszakfázisi rend szerint – közvetlenül az ún. „neoavantgárd” az, ami a modernség megelőző, egységként felfogható korábbi részeinek: stílusainak „tömbje” felől a posztmodernnel közvetlenül érintkezik és a mondott törésvonalal, cezúrával elválasztva tőle konkrétan szembenáll vele a *másik parton*. Így pedig Turcziféle lírai életművét, vagy a költő mostani kötetének teljesítményét: e poétikai szöveg(-ön-)dokumentumok összességét sem lehet szellemi értelemben „kerekén egy évszázaddal”²⁰ ezelőttre visszautalni (l. az irodalomtörténész fentebb említett „klasszikus modernség” gondolatát), pláne nem szellemileg „visszadatálni”, ehelyett *ne-posztmodernségén* belül olyasminnek az erőterében érdemes azonosítani, értelmezni és (szét)elemezni, aminek a képviselője gyanánt reálisan tekinthető.

2 Textus

A kötet anyagát 47 vers képezi: 1 felvezető (*Van*), 46 pedig megidéző ezek közül, utóbbiak szövegeiben elosztva pedig összességében kerekén 50 költő(/író)-, „megidézett”

¹² Kulcsár Szabó Ernő: Nem história – nem galéria. In: *Alföld* 2007/11., 102.

¹³ Vö. „...Turcziféle poétikájának főbb elemei[...] ...szubjektumfelfogása és nyelvi világképe, képalkotása és versgrammatikája a Radnóti és Vas közt kirajzolódó tartomány terében és nagyjából az onnan Pilinszkyig terjedő időben van megalapozva.” Kulcsár Szabó, i. m., 99.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ I. m., 98.

¹⁷ I. m., 102.

¹⁸ Uo.

¹⁹ I. m., 97.

²⁰ Uo.

neve/figurája/figuralitása található. Negyvenhat vagy ötven *áthalás* kerül tehát itt az olvasó elé akkor? Az attól függ, hogy egy-egy költeményt tekintünk-e egy-egy áthálónak, vagy az eltávozott pályatársak felé nyúló mindenkori diszkurzust (beszélést, utánamenést) fogjuk fel, adott munkaként, a mindenkori amolyan „áthalás”-nak. Mivel azonban a két számítási móddal nagyjából ugyanannyi eredmény jön ki, jelképesen bizvást elmondhatjuk, hogy *félszáz szellemi tisztelgéssel* akad dolgunk... Réz Pál fülszövege amúgy mintha műformának tekintené inkább az *áthalás*-darabokat. Szerinte az ilyen fajta Turczi-versben az a fontos intencionalitás, hogy szerzőjük „mintegy továbbgondolja, továbbszínezza egy nagy előd vagy egy kortárs magyar költő világát, és a maga eszközei, lehetőségei, vérmérséklete segítségével hozza közelebb az olvasóhoz – mindenekelőtt persze önmagához”. Tarján Tamás ellenben a transzcendentálódó párbeszédést emeli ki, tehát a bensőséges-kísérteties gesztus és önkéntelen ellengesztus emberi-szakmai oldalát hangsúlyozza (ezért is dolgozik az 50-es számmal: ahány „eleven ködalak” felmerül). Mindamelllett az általa adott megközelítésben nemcsak az első interpretátori figyelmeztetést olvassuk e munkák, strófák verselési megalkotottságára, technikai állagára nézve, hanem általános szövegi mivoltukkal is mindjárt hangsúlyosan szembesít a kritikus, úgy mégpedig, hogy a kalandozói (olvasói és továbbírói) attitűd is megvilágosodjon hasonlata által: „...ötven séta. Erdőjárás, barangolás, ballagás, tekergés vagy csak fel-alá a kertben.” Fontos, hogy különféle, megkülönböztethetően eltérő „kertek”, alkotói világok, konkrét munkák tűnnek fel az egyes esetekben, hogy birtokosaik „mind más-más hangon üzennek onnan – ide”. És nem maradhat el a szövegköziségre való utalás sem: „Mondd, s mondom. Éppen ötven megszólító a kötet ötven megszólítója.” Ahogyan a kezelt textusok felhasznált részleteinek tipográfiai jelzésével kapcsolatban is Tarjától kapja a recepció az első (a beleolvasódás korszakában bizvást eligazító, szoktató) megfigyelést: „...dólt betűs szavakkal”, kifejezésekkel, mondatokkal „adnak életjelt magukról” a vendégszövegek. Az értő, orientáló irodalmárnak mindössze egyetlen kijelentésével vitatkoznánk, s még azzal is csak részlegesen. Ez pedig így hangzik: „...a [...] Turczi-vers [...] nem is poétákat, hanem költeményeket von párbeszédbe”. Mert ha igaz is, hogy az alkotók, alkotásmomentumok, alkotói univerzumok *megszólítása* gyakran egészében, vagy részleges érvényesülés esetében is legalább nem utolsó sorban olvasmányanyagok alapján-mentén történik meg Turczi (identikus) lírai hőse részéről a megalkotódó/végrehajtásra kerülő *áthalások* során, az is tagadhatatlan, hogy az előálló megszólított(ság), „megszólítmány”, akárcsak az eredményül kapott alaki-univerzumbeli „körvonalazmány” elsődlegesen személyi-személyes(kedő) jellegű e munkasorozat világában. Tehát nem annyira „a költészet nincs” errefelé „egyedül”, ahogyan arra a Hölderlintől származó kötetmóttó felhívja a figyelmet, mint inkább a(z identikus) költő; rajta keresztül azonban az aktivitás tárgya és tereuma, a poétikai gyakorlat: végső soron tehát maga a(z egyetemes, bár a könyvi szövegállomány viszonylatában statisztikailag elsősorban a magyar) *költészet*, benne Turczi István lírája is társra lel, társaságba kerül – mégiscsak.

A könyv alapszöveg-típusának, globális textusának, a benne jelenlévő Turczi-féle beszédformának a jellemzésére mármost érdemes talán egzaktabban is vállalkozni. Tisztázva az *áthalás*nak, ennek a kvázi műfaji lehetőség-megvalósulásnak, szövegi „kódnak” a mibenlétét, kitetszik, hogy szerző által kiötlött, fel- vagy esetleg épp csak megtalált minta kialakítottsága szerint mindenkor négysoros szakaszokra tagolódó lírai versnek mutatkozik, amelyben az egyes strófáknak xaxa a rímképlete, s az ilyen módon felépülő szakaszok mennyisége munkánként (vagy önállósuló munkarészenként) egy és kilenc között változik, a strófákban fellelhető sorok szótagszáma pedig ugyancsak szigorúan szabályozott, ámbar némiképp eltérő periódusokat mutat fel. Egyébként a szövegek összessége retorikailag-stilisztikailag és tárgyalásirányára nézvést (úgymond „tartalmilag”) imponáló módon egységes vagy legalábbis egységesülő tendenciájú. Ennek megfelelően a félszáz *áthalás* összességében zárt, kontúros alakzatként érvényesülő narratívát ad ki, amely ha amőboid is, tehát egyes pontjain a „válogatás”, a gondos, akár mindjárt kényes választás konkrét következetességének / jogos esetlegességének bélyegét látszik is magán viselni, mindamelllett bizvást nevezhető kifejezetten kompozitorikusan invokálnak, az imponálóan és elvi-gyakorlati nyitottságát messzemenően megőrző, azonban poétikailag mégis konzisztensen zártnak érezhető „ön-globalitás” magas fokán szervezettnek. Azaz: tartható afféle poémának, költemény-elbeszélésnek, verses-epikai alkotásnak ez a kötetmű.

Mozaikossága és textuális mozaikkockáinak eltérő mérete ugyanis a(z) (össz-)korpusz (olvasati létrejötte) folyamán mindvégig ugyanolyan hatású, megbízhatóan a kiegyensúlyozott nivelláltság érzékelését lehetővé tevő – és a sugallt-hordozott mondanandó tekintetében szintén ilyen érzetet nyújtó – működést eredményez; az állandóan

jelenlévő *strofikusság* jegyében összerázódik, illetve önmagán belül *(el)egalizálódik* a dikcionális áramlás: egytől kilencig akár mekkora szakaszszám valósítja is meg ugyanis az egyes líraszöveget, e megvalósulások „nagyság” és „kicsiség” szerinti eltérései valamiképpen eljelentéktelenednek a kialakuló, az eltalált sajátos beszédtonus által működtetett beszélesi kontinuum (maga a könyvnyi „ciklus”, szövegsorozat) keretei között. Ilyen módon azután az individuális szövegfelirattal, címmel jelölt versek közötti határok mintegy elmosódnak az ezek egyedi konstruktumaiban, egymásutánjában vagy köztes terében meglátható szellemi lényeg viszonylatában, mígnem a befogadó ezen önmagában oszcilláló szöveg-sor valamennyi *hangképzését*, hangpróbáját (maguk az egyes versek lennének megfeleltethetők ezeknek) egy típusú – s önazonosságát a felhangzás elejétől a végéig következetesen megőrző – verselési technika diadalmas termékének látja (hallja).

Mindennek alapján voltaképpen monotonnak nevezhetnénk az elének kerülő verses-könyvet, amit – jó értelemben, persze – éppenséggel ki is mondhatunk róla, ám tehát inkább csak az „egy-hangúság” pontosító értelmében. Lévéen annál fontosabb ez a jellegény, mivel az *Athalások* kötet valamennyi versében idézetek szerepelnek, és pedig a legkülönbözőbb helyekről származóak, s ezek nyílt (nyilvánvalósággal felismerhető) és rejtett (nehezebben azonosítható) változatainak hálózata eleve megvéd a valóságos monotonitástól. Egyfelől. Másfelől pedig éppen az itt a poén, a valóban figyelemre méltó teljesítmény, (a)hogy a szerző úrrá lesz az általa felidézett stíláriis-motivikus széttartóságon. Merthogy úrrá lesz, kisebbfajta csodaként, s a művészi eredetiség érvényesítése viszonylatában értékes teljesítmény létrehozásaként.

S most már illik közelebbről is meghatározni a felmerülő *áthalások* „áthalási” lényegét, tétjét, vagyis azt a közeget, amelyben a szellemi mutatószámába vehető munkák létrejönnek. A szokványos várakozásokkal ellentétben ugyanis itt nem valamiféle „egyszemélyes költészettörténet” szövegei hangzanak fel a – mondjuk – Fodor András, Mátyás Stefánia, Tamkó Sirató Károly vagy Faludy György lírai világát megragadó, *megmunkáló* versegységekben, hanem sokkal lényegesebb, hogy a Turczi-vers egy újabb, ám az eddigi életműből szervesen következő képlete alakul ki a sorozatukban. Az omázsos, mementós, emberileg hiteles ügy mindig poétikai ürüggyé válik bennük: annak ürüggyé, hogy momentumhálózatukból kirajzolódjék az *originális saját*. És Turczi István olyan örökösnek bizonyul a lírahagyományban, aki a jövőre eredetien pillantani képesen sáfarkodik a rábizott talentumokkal.

Mielőtt nekilát, vagy modernista-avantgárdista módra „önidentikus” lírai hősével *nekilátat* a munkának, munkaszeriálásnak, a vállalkozás elevenségét, egzisztencialitását összefoglaló, a szellemi-poétikai foglatatosság grammatikai-retorikai jelenét már címének jelképességében hordozó felvezető versben (*Van*) tisztázza célkitűzéseit: „Van, akivel csak megcsik az élet. / Volt, nincs; beáll, kiforog, hiába vágyna / templom kövén vagy szitkok padlásán / egy kis időn túli szabálytalanságra. // Van, akivel megcsik a másik élet. / Volt, és a nincsből lesz, mint a láng – / nyaldossa, emészti a csend két falát. / Éget, és benne ég: öröktől *fényfalánk*. // Van, aki mindezt előre-vissza látja. / Összegyűrt papírlap. Eldobott ecset. / Hangfoszlány. Kőpor. Mozdulatsor. / Már folyik a transzcendencia-chat.”

A munka egyes szakaszaiban egy-egy létezésfokozat áll a tárgyalás középpontjában, mégpedig mindig tudatosabb, „tökéletesebb” fok követi az előzőt: az öntudatlan, szinte pusztán anyagi-állati szintre előbb még csak a reflektálatlan transzcendencia-tapasztalaté következik, s csak a harmadik juttat el a tudatos észrevételezéshez, a regisztrálás fájdalmasan részletező lejegyzéséhez, amely azonban egyúttal a megragadói-művészi életpozíció alanyának megfigyelés közbeni önkéntelen elhasználódására, s ennek tragikumára is rávilágít. Ez a „chat-elő” versalany alaphelyzete is a 46 db (ön)kommunikatív *vállalkozásban*, de nem itt van a helye részletesebben megvizsgálni és mintegy *hivatalosan eldönteni*, hogy a hozzá kötődő teljesítményösszesség stílusirányzat, vagy éppen mindjárt -korszak szempontjából hová sorolódhatnak ezek a művek, ez a műösszesség, ha egyszer már éppenséggel biztosan nem a posztmodernséghez. Sokkal érdekesebb – egyben szinte kísérleties – adottsága ennek a szövegállománynak, hogy egyes műindividuumai a hol szűkebb, hol bővebb paratextuális indexeléssel jelzett tartalmi-diszkurzív *áthalás*-mivoltukon belül milyen hatalmas változatossággal rendelkeznek. Ennek érzékeltetésére álljon itt példaként az első tíz szöveg formalizált olvasati megragadásának táblázata:²¹

²¹ Jelmagyarázat:

op. 1–46 = szövegsorrendi pozíció

: = a sorszám szimbolikus (idézési) ekvivalenciája a művel

r i t k í t v a é s k u r z í v a n = verscím

- (op. 1): *A véletlen átírt történetei. (Számozott példány)*, m. „Tarts önmagadtól.”: Erdély Miklós < [1-8] ÷ (2xS) = 64s, 8–12.l. >
- (op. 2): *P. J. - t á b l a* < (S) = 4s, 13.l. >
- (op. 3): *R ó z s á s v e r s. Vas István és a modern, magyar árnyak* < (8xS) = 64s, 14–15.l. >
- (op. 4): *K e z d ő d i k. Hajnal Anna szavai közt sétálva; 1907–1977–2007* < (6xS) = 48s, 16–17.l. >
- (op. 5): *M e t a m o r d ó z i s. Simon Balázs gondolája*, m. „Hogy hallani milyen / Lehet, azt nem tudom, / De siklik jól a halál- / Gondola.”: SB < (Lenne más, mint fönt) ÷ (3xS) = 12s; (*Akár egy perzsa*) ÷ (3xS) = 12s; (*Végsőt zendülő favilla*) ÷ (3xS) = 12s ? 36s, 18–20.l. >
- (op. 6): *F e l f o r g a t ó k ö n y v*, m: „akkor befordulunk valami más / körül nem írható homályos térbe”: Tűz Tamás < (9xS) = 36s, 21–22.l. >
- (op. 7): *G e o g r a f i a p o e t i c a. Baránszky-variációk < I útrahívás* ÷ (6xS) = 24s; *I l l e n t r a n s i* ÷ (5xS) = 20s ? 44s, 23–25.l. >
- (op. 8): *B é d e k k e r. (Pozsonyi séták Somlyó Györggyel)* < (reggel, – grave) ÷ (4xS) = 16s; (*délben, – affettuoso*) ÷ (4xS) = 16s; (*este, – meditativo*) ÷ (4xS) = 16s ? 48s, 26–28.l. >
- (op. 9): *K o l u m b u s z b e f e j e z t e i m á j á t. Szilágyi Domo[n – Zs. Z.]kos Whitman-vátozatai mögé*, m. „Mondd hát: mire végzi az elme?” :SZD < (8xS) = 32s, 29–30.l. >
- (op. 10): „*A bevégzetlenség a csúc s*”. Timár György aznapi utolsó, másnapi első cigarettája Yves Bonnefoy francia költő fordítása közben < (7xS) = 28s, 31–32.l. >

Az érdekes áttekintés, a versesepikailag nivellált „*áthalás*-specifikum” egyedi, eseti érzékeltetésének kedvéért az előbbieken megadott listánk utolsó darabjával foglalkozunk illusztratív szándékkal behatóbban. Azért is csupán eggyel a negyvenhat lehetőség közül, mert tartalmi jellegükre nézve annyira különböznek egymástól a könyv versei, hogy diszkurzív alapon szinte lehetetlen őket *felösszesíteni* (bármennyire egységes dikcionális szerveztségük mintázata a teljes szövegállományon végighúzódná!), s külön-külön foglalkozva velük még mindig érdemlegesebb elemző eredményt lehet elérni nemcsak konkrétan egyet-egyét illetően, hanem akár a valamiféle elképzelhető *átfogó érvény* megcélzása szempontjából is esetleg. Ebből mindazonáltal olyasmi is következik, hogy megnyugtató összegzés nem képzelhető el érvényesen a kötet versanyagával kapcsolatban, olyan mindenestre semmiképp, amelyik egy „szokványosabb” könyvkritika leegyszerűsítéseivel beszélne globálisan az abban található – esetleg mégoly eltérő karakterű – egyes művek önkéntelen vagy kényszerűnek érezhető „általánosságairól”. Nem utolsósorban ebből kifolyólag azután – no meg az egyes versek nagyfokú enigmatikusága, gyakran intimebb-esetlegesebb jellegű vagy legalábbis ilyennek gondolható feltáró-visszaemlékező momentumai miatt – nem érdemes szövegrészletek kiragadásával végezni az egyes művek értékelését, főként pedig nem különböző *áthalás*versekből származó idézetfoszlányok között szlalomozva az egész kötet bemutatását megkísérelni úgymond. Hanem egészében itt kell állnia annak a műnek, amelyről szó van, miközben a dolog természetéből származó belátással ezúttal biztosan le kell mondanunk arról a feltételezésről, reményről, hogy az egyszeri megragadás szinte minden szempontból kiterjeszkedő reprezentativitással bírna Turczy István 2007-es önálló lírai publikációjának az éppen kiemelt egységénél tágabb szöveperiódusára, netán egészére vonatkozóan. Az *Áthalások* és az *áthalások* viszonylatában mindig csak azért állhat jót az érdemleges elemzés, ami konkrétan előtte áll, az adott (tehát az op. 10) eset(é)ben, tehát így:²²

kapitálissal = alcím (1. paratextuális index)

m. = mottó (2. paratextuális index)

: XY = a mottó szerzője, adott „célszemély”

<, > = a globális szövegtér mennyiségi megadásának kezdete és vége

(,) = részleges szövegtér megadásának kezdete és vége

kurzíván = részleges szövegtér mennyiségi megadásán belüli (3.) paratextuális index

÷ = a paratextuális index és a mennyiségi index ekvivalenciája

1–9 = strófaszám

x = terjedelemszámítási szorzás

S = strófaegység (4s)

s = sor

? = adott versszöveg összes sora

l. = kötetbeli elhelyezkedés lapszáma

²² A szöveg megadást párhuzamos adatkritikai mérlegeléssel fogjuk folyamatosan kísélni.

„A bevégzetlenség a csúc”
Timár György aznapi utolsó, másnapi első
cigaretája Yves Bonnefoy francia költő
fordítása közben

Visszaforgatódni. Mert minden
megmarad, csak nem ahogy mi láttuk.
Elszívni még egyszer ugyanazt a
cigaretát, míg a napfelkeltét várjuk.

A Mester utca kilencedik emeletén,
ahonnan látni a Vénuszt és Soroksárt,
ahol béke van, Trakl-színű az ég,
és a közös múltból sorsunk rég levált.

„Volt, mikor rombolni kellett”, ha
felcsapott a láng, és eljött az alkalom.
Elfért minden anarchista kellék a
Relais-Odéon elé kitett bisztróasztalon.

„Volt, amikor az üdv ily árat követelt.”
Vers-hulladékok, szárnalmas körök.
Szenvedés bohócai egy marionettben.
Minden változik, de a Minden örök.

Elévületlen tartozások sora: sokan
elmentek; mások nem jöttek találkozóra.
Kibontakozni az átkelések gubancaiból.
„Szeretni a tökélyt”, első kakasszóra.

Szemét befelé a száraz könny befutja.
Üresen végzetes napok. Nehéz a lába.
Mit tudok ti a félelemről? Kinéz,
belefordul a hajnal delíriumába.

Rározsdásodik szemére az ég alja.
Tűnődik, még egy kávé főzzön-e.
„A bevégzetlenség a csúc”. Gyufáz.
Fehér falakon árnyak billentyűzete.

–: Ha a dőltbetűs szövegrészek szokásosan a
versi „célszemély” munkájából származnak,
akkor az idézőjelek a „célszemély célszemélyé-
től”, ez esetben az általa fordított költőtől valók.
– Timár György (1929–2003) a franciálíra-szak-
értő m. költője (filológiai, lexikoni bizonyítékok),
aki élete végéig sokat dohányzott (feltételezés!).
– Bonnefoy, Yves (1923) francia költő, kritikus.
– *Visszaforgatódni* = helyzet-visszajátszás Turczi
oldala felől (T. I. maga *mint* lírai hős !/), részéről;
járt itt *vagy* mesélte neki T. Gy, vagy éppenséggel
írt (valahol) *e* kilátásról (fil.-ilag. ellenőrizni!).
– Az I. S dőltbetűs részéhez hasonlóan valamely
(ua.-on/másik: melyik?!) T. Gy.-versből idézet.
– *Közös múlt*, tragizáló színezettel, konkretizálva
(pl. *Soroksár* nyilas terrorcselekmény helyszíne?);
erre rímelve Bonnefoy esetleges maquisard
stilizációja (?) locus- és rekvizitummegadásával.
– *Láng* poétikai motiváltsága B. lírájában. Hiteles
észlelés jelképe a „valószínűtlen” lobogás,
a „termékeny rombolás” (Világirodalmi Lexikon).
– A küzdelmes, műgonddal történő írás T. Gy.-re
jellemző volt(?). Mechanizált feladatvégzés(?).
–: Filozofikus T. Gy.-sor; amely öntartalmán túl
a II. vh.-s *Soroksárt* összekötheti a fr. ellen.-sal.
–: Az esetleges antifaszizmus 2 helyszíne általános
cselekvési, emberi, lelki szintérbe tűnik át, tipikus
módon pszichikai csapdahelyzeteket is mutatva.
–: Biblikus (péteri) szignál = kb. árulás/hűség (?);
pozitív opció esetén: kapcsolati *tökéletesség*.
–: Az idős, betegeskedő T. Gy. alakja, reflexiói?
–: A testi elesettség. (T. I. látogatástapasztalata?)
–: Halálszorongás múltbeli / kulturális háttér előtt.
–: A *visszaforgat(ó)dás* eljut ismét az odaérkezés,
az indítás fázisába! Nyitányvég: körköröségben.
–: Versvégeivel azonos kezdőmomentum (amely
egyúttal annak alaptémájával, a v-mely helyzetbe
való visszakerüléssel is egy) részletező kibontása;
úgy lehet, szívinfarktust takar a metaforika. (?)

Gyors, záró összegzésképpen egy új gondolat: Turczi István *áthalásai* (van még belőlük az általunk elemzetten kívül további 45 db!) erős „másolatok”. (Ellentételezésül is szánjuk ezt az egyik versben előforduló „megannyi gyenge másolat” amúgy tetszetős kifejezéséhez.) „Nem hommage-ok, nem is pastiche-ok, irodalmi karikatúrák” ugyan, amint Réz Pál fülszövege elismerő negálással és helyesen megállapítja róluk, ám hogy ilyesmiknek a közelében helyezkednek el, tehát szükséges velük kapcsolatban az efféle pontosítás, azt a Tarján Tamás által olyan jelentőségteljesen emlegetett „dőltbetűs” részek mutatják *bennük*, mégpedig hangsúlyosan. Ezek másolása mármint bizonyíthatóan, filológiailag dokumentálódva megtörténik itt, már tipográfiailag is mutatva a dolog nyíltságát, szándékosságát, azaz legitimitását és poétikai programszerűségét. A magyar líra szellemét azután nem lehet „másolni”, csak megkapni és továbbvinni, továbbadni. Ebben a kegyelemben részesült Turczi István, és ebben részesítheti értő olvasóját! Az erős másolat, mint ebben az esetben is, attól erős lényegileg, hogy igazából nem vagy alig is kopírozás szövegszerűen. Elenyésző mértékben, noha hangsúlyosan hordozza átvett idézetét, annak szellemét, rajta keresztül az egész szakma szellemiségét azonban kiadósan, hatalmasan.